

Πρωτότυπο έργο: Glauca Nagem – «Falatório 2» / Σύλληψη και δημιουργία αφίσας: Maurício Simões / Σχεδιασμός ιστοσελίδας (web design): Ilana Chaia Finger

Πρελούδιο 5

Η ηθική της ψυχανάλυσης

Με την ανακάλυψη του ασυνειδήτου και την επινόηση του μηχανισμού¹ της ψυχανάλυσης, ο Φρόυντ εισήγαγε πρώτος μία επιστημονική ανατροπή, την ίδια με εκείνη που ο Λακάν ονόμασε «ανατροπή του υποκειμένου»². Πράγμα που επέφερε, μεταξύ άλλων, μία αλλαγή στο πεδίο της ηθικής, εφόσον εδώ : «Αναγγέλλεται μια ηθική που ακολουθεί τη σιωπή · μια σιωπή που προέρχεται όχι από τον τρόπο αλλά από την επιθυμία»³. Εμπειριέχει σίγουρα[αυτή η ηθική] την επιθυμία του αναλυτή αλλά ενεργοποιείται κυρίως από τον αναλυόμενο. Υπάρχει εδώ επομένως, μία μετατροπή της ηθικής του Υπερεγώ· αφού ο φόβος από τη «τραχειά φωνή»⁴ οδεύει προς τη σιωπή της επιθυμίας που χαράσσει το δρόμο της μέσα από το αρθρωμένο αίτημα το οποίο και τη μεταφέρει. Έχοντας αναγγείλει μια ηθική της επιθυμίας, που έγινε για να αντιμετωπιστούν οι προσαρμοστικές αλλοτριώσεις οι οποίες είναι στην ουσία ηθικές προερχόμενες από το αίτημα του Άλλου, ο Λακάν εισάγει μια καινοτομία όταν μιλά για την έννοια ενός αρθρωμένου αιτήματος διακρίνοντάς το από την επιθυμία. Η επιθυμία έκτοτε βρίσκεται ανάμεσα σε δύο αλυσίδες [του γραφήματος], δηλαδή ανάμεσα σε εκφερόμενο και σε εκφορά του αιτήματος. Το αίτημα προϋποθέτει ένα Άλλον ενσάρκωμένο ο οποίος δεν είναι μόνον τόπος σημαινόντων αλλά και τόπος εκφοράς ενός λόγου.

Η ηθική της ουδετερότητας(καλοπροαίρετης)

¹ *dispositif de la psychanalyse* : μηχανισμός ή πρωτόκολλο

² Ζ. Λακάν «Subversion du sujet et dialectique du désir dans l'inc freudien »[1960], *Ecrits*, Seuil, Paris1966, p.793

³ Ζ. Λακάν «Remarque sur le rapport de Daniel Lagache »[1960], IV. Pour une « éthique, dans les *Ecrits*, op.cit., p.684

⁴ Αυτόθι

Ακολουθώντας την πόρτα εισόδου για το ασυνείδητο στον ορίζοντα του Φρόυντ, ο Λακάν εισήγαγε την «επιθυμία του αναλυτή» ως εκείνη που μπορεί να αρθρωθεί μόνο χάρη σε μια σχέση επιθυμίας με επιθυμία, η οποία διαμορφώνεται μέσα από μία λειτουργία αιτιότητας για την αναλυτική διεργασία. Παρότι η διατύπωση αυτής της θέσης δεν υπήρχε πριν το 1964, η διάστασή της ήταν ήδη παρούσα και υπόρρητη στα φροϋδικά γραπτά μέσα από την έννοια της καλοπροαίρετης ουδετερότητας. Όπου, αντίθετα με τους κανόνες των άλλων λόγων, το να υποδέχεσαι εκείνο που παρουσιάζεται παίρνοντας κάθε περίπτωση ως πρώτη και μοναδική, έχει να κάνει με την επιθυμία. Η «ουδετερότητα» δεν έχει λοιπόν τίποτα από παθητικότητα· είναι αντίθετα πολύ δραστήρια ιδίως ως προς την αναστολή που επιβάλλει σε κανόνες αποδεκτούς ή φαντασιακούς που διακυβεύονται σε όλους τους άλλους κοινωνικούς δεσμούς. Η ύπαρξη αυτής της διάστασης εισήγαγε, για τον Φρόυντ, **μια άλλη δυνατότητα διαλεκτικής**,⁵ διαφορετική από τον επικρατούντα λόγο, μία δυνατότητα ανατρεπτική για την αναστολή των κανόνων. Αυτή η εκδοχή της ουδετερότητας επέτρεψε να συλλάβουμε ότι κάτω από το αίτημα προς τον αναλυτή, αυτό που λειτουργεί δραστικά, είναι η σχέση της επιθυμίας με την επιθυμία· της επιθυμίας του αναλυόμενου με την επιθυμία του αναλυτή η οποία γίνεται εντέλει ο χειριστής, ο καταλύτης, της θεραπείας. Η «επιθυμία του αναλυτή», είναι το απόλυτο σημείο από όπου τριγωνομετρείται⁶ η προσοχή μας, για ό,τι σίγουρα «δεν χρειάζεται να αναβάλλουμε για αύριο»⁷.

....διαφορετική ηθική, μια ηθική της επιθυμίας

Άλλη δυνατότητα διαλεκτικής σημαίνει άλλη ηθική και γι' αυτό το λόγο λέει ο Λακάν ότι χρειάζεται να διατυπωθεί «μια ηθική της επιθυμίας που να ενσωματώνει τις αναζητήσεις του Φρόυντ για την επιθυμία: μια ηθική που θα έφερνε σε πρώτο πλάνο την ηθική της επιθυμίας του αναλυτή⁸. Στη συνέχεια βέβαια θα εισάγει την αναλυτική πράξη, έννοια η οποία ήταν μέχρι τότε ανέκδοτη. Δεν βρίσκουμε ίχνη της στον Φρόυντ ακόμα κι αν δεν γίνεται να αμφιβάλλουμε ότι η αναλυτική πράξη υπήρξε. Ήδη από το ξεκίνημα, [δόθηκε] μία πράξη για τη «θέση του ασυνειδήτου. Στη συνέχεια, ιδιαίτερα μετά την υπόθεση του ασυνειδήτου, [δόθηκε η πράξη] ως στιγμή συμπεράσματος των προκαταρκτικών συναντήσεων και στη συνέχεια, για να γίνει μια ανάλυση και να προχωρήσει, και αφού αυτό συμβεί, τότε η πράξη επιβεβαιώνεται από τα επακόλουθά της, όπως λέμε. Η πράξη ορίζει το «πράττειν» του αναλυτή, το οποίο αποτελεί και τον χειρισμό του. Μόνο που ο Λακάν ήταν που εκείνος που αναζήτησε τι βρισκόταν στα θεμέλιά της αποτελεσματικότητάς της. Απαντά ότι είναι η δομή της γλώσσας, φωτισμένη από τη λογική των συνόλων, που του επιτρέπει να τοποθετήσει την «αναλυτική πράξη» ως εκείνο που δεν σκέφτεται, δηλαδή να την τοποθετήσει από την πλευρά του αντικειμένου α⁹. Αλλά προσοχή: το ότι η πράξη δεν σκέφτεται αυτό δεν την εμποδίζει

⁵ *Une autre option discursive : άλλη δυνατότητα λόγου*

⁶ se trianguler στο κείμενο: η μετάφρασή του παραπέμπει σε υπολογισμό τριγώνων για τον εντοπισμό σημείου

⁷6 Ζ. Λακάν «Discours à l' Ecole freudienne de Paris »[1967-70], Autres Ecrits, editions du Seuil, Paris 2001, p.272

⁸ Ζ. Λακάν «la direction de la cure et les principes de son pouvoir », [1958], Ecrits, op.cit.,p. 615. Στα ελληνικά «η κατεύθυνση της θεραπείας και οι αρχές των δυνατοτήτων της».

⁹ Άρα στην πλευρά του πραγματικού. Το παράθεμα είναι από την C. Soler Traumatismes, Editions Nouvelles Du Champ Lacanien, Paris 2025, p.116-17

να φέρεται από μία επιθυμία. Για ποιόν λοιπόν η πράξη, η έννοια της πράξης υπερκαθορίζει¹⁰ ό,τι ονομάστηκε μέχρι τώρα επιθυμία του αναλυτή? Σίγουρα πάντως υπερκαθορίζει ό,τι ονομάστηκε ως ηθική της επιθυμίας.¹¹

Η ηθική της ψυχανάλυσης, μία θέση απέναντι στο πραγματικό

Πέρα από την αποκάλυψη του ασυνειδήτου, το οποίο βρίσκει στο συμβολικό το *χυτό*¹² του υλικό, ο Φρόυντ «δημιούργησε και τον μηχανισμό όπου το πραγματικό αγγίζει πραγματικό, δηλαδή ό,τι ονόμασα αναλυτικό λόγο»¹³ μας λέει ο Λακάν. Δεν είναι τυχαίο το ότι, στο ίδιο “Compte rendu” εισάγει ό,τι αποκάλυψε «η ηθική που εγκαινιάζεται από την πράξη»¹⁴. Το ρήμα «εγκαινιάζω» αφήνει να εννοηθεί ότι είναι καινούργια όχι μόνον ως προς τη διατύπωσή της αλλά και ως προς το τι είναι, δηλαδή σε τι στοχεύει· εφόσον μιλώντας για ηθική αναφερόμαστε σε στόχους. Η επιθυμία του αναλυτή, χειριστής της θεραπείας, έχει σαν πρότυπο τον Σωκράτη, την καθαυτή¹⁵ επιθυμία του, που είναι ακαθόριστη, και της οποίας το αντικείμενο παραμένει αινιγματικό, ανά τους αιώνες. Ο Λακάν επανέρχεται στη «Ραδιοφωνία» μιλώντας για την καθαυτή του επιθυμία, και λέγοντας ότι «ο Σωκράτης συντελεί στο να μου την εμποδίσει ανεπιστρεπτή, αμετάκλητα»¹⁶ πράγμα που υπονοεί ότι πρόκειται για επιθυμία που μένει ανερμήνευτη. Είναι επιθυμία που προαγγέλλεται από την φροϋδική ουδετερότητα, και που βρίσκεται ενάντια στις νόρμες, αλλά κάτι λείπει από αυτή την ουδετερότητα. Η Κολέτ Σολέρ επισημαίνει ότι εκείνο που λείπει είναι η πυξίδα. Το αντικείμενο της επιθυμίας, και η διαφορά του από το αίτιο της επιθυμίας, είναι η πυξίδα της επιθυμίας· κι ως είναι ασταθής ή επεισοδιακή. Επομένως, η καθαρή επιθυμία του αναλυτή θα ήταν «αποπροσανατολισμός»;¹⁷

Η ηθική της αναλυτικής πράξης

Η ηθική που εγκαινιάζεται από την αναλυτική πράξη απαντά στο ερώτημα «τι μπορεί να είναι η επιθυμία του αναλυτή». Ο Λακάν διατυπώνει ότι όταν λείπει το αντικείμενο, άρα όταν λείπει η πυξίδα της φαντασίωσης, όντας ανεσταλμένη από την ουδετερότητα : «μέσα στην ηθική της πράξης, η λογική υπερασπίζεται»¹⁸. Η ηθική της πράξης είναι λοιπόν μια ηθική που στοχεύει το πραγματικό, το πραγματικό της γλώσσας. Ίδου λοιπόν η πυξίδα που μπορεί να προσανατολίσει τον αναλυτή, εκεί όπου δεν υπάρχει η φαντασίωση η οποία λειτουργεί σε οιαδήποτε άλλη σχέση. Αυτό που υπερασπίζεται η λογική, είναι οι αδυνατότητες που κυριαρχούν στην εμπειρία για το αδιανόητο, ή αλλιώς, είναι οι αναγκαιότητες που προεδρεύουν για το αναπόφευκτο. Όμως ο Λακάν

¹⁰ Ο όρος *surdeterminé* παραπέμπει στον Φρόυντ και υπονοεί ότι ένα σύμπτωμα, όνειρο ή πράξη καθορίζονται από πολλαπλούς ασυνείδητους παράγοντες

¹¹ Αυτόθι

¹² προκατασκευασμένο

¹³ Ζ.Λακάν «...ou pire», *Compte rendu du sem.* 1971-72, *Autres Ecrits*, op. cit., p.548

¹⁴ “L’acte analytique”, *Compte rendu du Sem* 1967-1968, *Autres écrits*, p.380

¹⁵ *désir pur* στο κείμενο· πρόκειται για την ουσία της επιθυμίας, για την επιθυμία στην καθαρότητά της, γι’ αυτό και αποδόθηκε ως «καθαυτή επιθυμία»

¹⁶ Ζ.Λακάν, «RADIOPHONIE»[1970]

¹⁷ Λογοπαίγνιο ανάμεσα σε *boussole-deboussole*

¹⁸ Ζ. Λακάν «Η ψυχαναλυτική πράξη», αυτόθι .

Προτιμήθηκε εδώ η μετάφραση «*υπερασπίζεται η λογική*» για το “*la logique commande*” και όχι κυβερνά η λογική για να τονιστεί πώς η λογική του σημαίνοντος νοιάζεται για το πραγματικό μέσα από την ηθική της αναλυτικής διαδικασίας

συνεχίζει: «[...] η λογική υπερασπίζεται, εκείνο για το οποίο ξαναβρίσκουμε τα παράδοξά του».¹⁹ Άρα λοιπόν, μόνον όταν ξανασυναντά τα παράδοξά του, η λογική ανοίγει δρόμους για την τυχειότητα και για το εφικτό που οδηγούν προς την αλλαγή. Επαναπροσδιορίζοντας την προοπτική που ανοίγεται από την παρουσίαση του Επιχειρήματος για το XIII RV, «η λογική προεδρεύει του αποτελέσματος προς το οποίο οδεύει κάθε ανάλυση, μέσω μιας ερμηνείας, η οποία για τη μοναδικότητα κάθε περίπτωσης, διακρίνει εκείνο που εξαρτάται από τις επιλογές του υποκειμένου από εκείνο που εξαρτάται από το πραγματικό της δομής· αναπόφευκτο, αλλά παρόλα αυτά εκεί από όπου ο καθένας «αντλεί τη δυνατότητα εξέργεσής του»²⁰.

Diego Mautino

Ρώμη, 26 Ιανουαρίου 2026

¹⁹ Αυτόθι

²⁰ C.Soler “*Ethiques*”, Argument, XIII RV International de l’ IF°EPCL. 23°26 JUILLET ; Sao Paolo , Bresil